

СИСТЕМ НА ЕУ ЗА ТРГУВАЊЕ СО ЕМИСИИ НА СТАКЛЕНИЧКИ ГАСОВИ (EU ETS)

- EU ETS е камен темелник на политиката на Европската унија за намалување на емисиите на стакленички гасови од антропогено потекло, кои се во голема мера одговорни за затоплувањето на планетата и предизвикуваат климатски промени.
- Системот работи со поставување на ограничување на вкупните емисии од индустриските сектори со високи емисии, кое се намалува секоја година. Во рамките на ова ограничување, компаниите можат, по потреба, да купуваат и да продаваат емисиски квоти. Овој пристап на 'ограничување и тргување' им ја дава на компаниите потребната флексибилност да ги намалат своите емисии на најрентабилен начин.
- EU ETS покрива повеќе од 11 000 енергетски центри и производствени погони во 28 земји членки, како и во Исланд, Линхенштајн и Норвешка. Опфатени се и воздухопловните оператори кои летаат во и помеѓу овие земји. Со EU ETS се ограничуваат околу 45% од вкупните емисии на Европската унија.
- Како главен пазар за јаглеродни кредити, генерирани од проекти за заштеда на емисии ширум светот, EU ETS е главен извор на инвестиции во еколошки одржливиот развој во земјите во развој. Во светски рамки, системот е најголем пазар за тргување со емисии, на којшто отпаѓаат повеќе од три четвртини од меѓународната трговија со јаглерод.
- EU ETS го поттикнува развојот на националните и регионалните системи за тргување со емисии во неколку делови на светот. Европа настојува да го поврзе EU ETS со компатибилни шеми во други земји, а начелно е договорен патот за поврзување со системот на Австралија.

Стакленичките гасови што се испуштаат од човековите активности ја загреваат Земјата и предизвикуваат промена во глобалната клима, со сè посериозни последици за луѓето, економијата и за животната средина. Научните докази укажуваат дека, за да се спречи климатските промени да достигнат најопасни размери, светот треба да го сопре растот на емисиите на стакленички гасови најдоцна до 2020 година, а потоа нагло да ги намалува, достигнувајќи намалување најмалку за половина во однос на нивоата евидентирани во 1990 година до 2050 година и повеќе после тоа.

Системите за тргување со емисии се помеѓу најефективните алатки за намалување на емисиите на стакленички гасови во однос на цената. Европската унија ја лансирала Европската шема за тргување со емисии (EU ETS) во 2005 година, како камен-темелник на својата стратегија за намалување на емисиите на јаглероден диоксид (CO₂) и други стакленички гасови по најмала цена. За разлика од традиционалното регулирање на пазарот преку 'управување и контрола', тргувањето со емисии ги искористува силите на пазарот за да ги утврди најевтините начини за намалување на емисиите.

EU ETS е првиот и до ден денес најголемиот светски јаглероден пазар. Како прв меѓународен систем за тргување со емисии кој ги третира емисиите на стакленички гасови од компании, европскиот систем опфаќа преку три-четвртини од трговскиот обем на меѓународниот јаглероден пазар и функционира како негов мотор.

Со ставање на цена на јаглеродот и со тоа давање на финансиска вредност на секој заштеден тон на емисија, EU ETS ги внесе климатските промени во програмите на одборите на компаниите ширум Европа. Значително високата цена на јаглеродот поттикнува инвестирање во чисти технологии со ниски емисии на јаглерод.

Дозволувајќи им на компаниите да купуваат кредити од проекти со заштеда на емисии од целиот свет, EU ETS дејствува и како главен двигател на инвестициите во чисти технологии и решенија со ниска емисија на јаглерод, посебно во земјите во развој.

Регулаторната рамка на EU ETS беше главно непроменета во првите два периода на тргување во своето работење, додека почетокот на третиот период во 2013 година носи големи реформи базирани на заеднички правила кои ќе го зајакнат системот.

Оваа брошура го опишува EU ETS со состојбата од октомври 2013 година.

Како работи EU ETS

EU ETS работи на принципот 'ограничување и тргување' ("cap and trade"=горна граница на дозволени емисии и тргување со емисиите што се генерираат над таа граница) . Вкупниот обем на стакленички гасови што може да се испушта секоја година од електраните, фабриките и другите компании опфатени со системот подлежи на ограничување утврдено на ниво на Европската унија. Во рамките на ова ограничување на ниво на Европа, компаниите добиваат или купуваат квоти на емисии, со кои можат да тргуваат ако сакаат.

По 2013 година, ограничувањето на емисиите од електраните и од други стационарни инсталации се намалува за 1,74% секоја година. Ова значи дека во 2020 година, емисиите на стакленички гасови од овие сектори ќе бидат за 21% помали отколку во 2005 година. Посебни ограничувања важат за авијациониот сектор: за периодот на тргување 2013-2020, истото е за 5% под просечното годишно ниво на емисии во годините 2004-2006.

Квотите на емисија се 'валута' на EU ETS, и лимитот на вкупниот достапен број им дава вредност. Секоја квота му дава на имателот на истата право да испушти еден тон на CO₂ , главниот стакленички гас, или еквивалентна количина на два посилни стакленички гасови, азотен оксид (N₂O) и перфлуорокарбонати (PFCs).

Квотите може да се употребат само еднаш. Компаниите мора да предадат квоти за секој тон CO₂ (или еквивалентна количина на N₂O или PFCs) опфатени со EU ETS, кои тие го ослободиле во претходната година: доколку не предадат доволно квоти кои одговараат на нивните емисии, подлежат на високи парични казни.

Компаниите можат да добијат одреден број бесплатни квоти од владите. За да го покријат остатокот од нивните емисии, тие треба да купат дополнителни квоти или, пак, да повлечат од евентуален вишок на квоти кои ги заштедиле во претходните години. Во рамките на ограничувањата, компаниите исто така можат да купуваат кредити од одредени видови на одобрени проекти за заштеда на емисии низ светот.

Потребата да купуваат или да повлекуваат од сопствените резерви на квоти и кредити креира постојан поттик кај компаниите да ги намалуваат нивните емисии. Но, компаниите можат исто така да ги продадат квотите и кредитите, на пример ако проценат дека имаат повеќе отколку што ќе им требаат.

Овие флексибилности во системот им дозволуваат на компаниите да ја одберат најрентабилната опција за да ги намалат нивните емисии. Главните опции, во широка смисла, може да се наведат како:

- Инвестиции во поефикасни технологии и/или промена кон помалку јаглеродно-интензивни енергетски извори со цел да се намалат емисиите,
- Купување на вишок на квоти или кредити на пазарот,
- Комбинација на погоре наведените опции.

EU ETS: Клучни факти

- Функционира во 28 земји членки плус Исланд, Линхтенштајн и Норвешка
- Ги ограничува емисиите на стакленички гасови од:
 - Повеќе од 11 000 енергетски интензивни инсталации за производство на електрична енергија и во преработувачката индустрија
 - Операторите на летови до и од ЕУ, Исланд, Линхтенштајн и Норвешка
- Покрива околу 45% од емисиите на стакленички гасови на ЕУ

Што покрива EU ETS

Трговијата со емисии има потенцијал да покрие многу економски сектори и стакленички гасови, но EU ETS се фокусира на емисиите кои можат да се измерат, податоците да се достават и да се верификуваат со висок степен на точност.

Системот покрива емисии на јаглерод диоксид од електрични центри, широк спектар на енергетско интензивни индустриски сектори и комерцијални авиолинии. Вклучени се и емисиите на азотни оксиди од производство на одредени киселини и емисии на перфлуорокарбонати од производство на алуминиум (види рамка за детали).

Стакленички гасови и опфатени сектори

Јаглероден диоксид (CO₂) од

- производство на енергија и топлина
- Енергетско-интензивни индустриски сектори, вклучувајќи рафинерии за нафта, железарници и производство на железо, алуминиум, метали, цемент, вар, стакло, керамика, пулпа, хартија, картон, киселини и кабасти органски хемикалии
- цивилно воздухопловство

Азотен оксид (N₂O) од производство на азотна, адипинска, глиоксилна киселина и глиоксал.

Перфлуорокарбонати (PFCs) од производство на алуминиум

Учеството во EU ETS е задолжително за компаниите кои работат во овие сектори, но во некои сектори се вклучени само погони кои надминуваат одредена големина. Владите можат да исклучат одредени мали инсталации од системот ако се воспоставени фискални или други мерки со кои ќе се намалат нивните емисии за еквивалентна количина.

EU ETS, исто така, ги опфаќа емисиите од воздухопловството. Следејќи го меѓународниот договор за преземање на глобална акција за намалување на емисиите од воздухопловството во меѓународни рамки, до 2020 година, Европската комисија предложи ограничување на опсегот на EU ETS до тогаш, на соодносот на емисиите од летовите кои се одвиваат во европскиот регионален воздушен простор. Ќе се изземат голем број летови до и од земјите во развој со релативно ниски емисии од воздухопловството.

Во целост, EU ETS покрива околу 45% од вкупните емисии на стакленички гасови од 28 земји членки на ЕУ.

Намалување на емисиите на стакленички гасови: Цели на ЕУ (споредено со нивото во 1990 година) и датуми

2020: -20% (или 30% доколку други поголеми економии се обврзат да го преземат нивниот праведен дел од глобалниот напор за намалување на емисиите)

2050: - 80-95%

Како се распределуваат квотите

Лицитација

Претходно, најголем дел од квотите на емисии беше доделуван бесплатно од страна на владите, но од 2013 година, распределбата на квотите ќе се врши, главно, со методот на лицитирање. Ова значи дека компаниите ќе мора да купуваат сè поголем процент на нивните квоти на лицитација. Законската регулатива на ЕУ поставува цел за постапно исфрлање од употреба на бесплатните доделувања до 2027 година. Лицитацијата претставува најтранспарентен метод на доделување на квоти и го воведува во практична примена принципот дека загадувачот треба да плаќа.

Од 2013 година, **производителите на електрична енергија** мора да ги купуваат сите нивни квоти: искуството покажува дека тие се способни да ја пренесат цената на квотите утврдена на национално ниво на потрошувачите, дури и кога тие ги добиле квотите бесплатно. Во секој случај, осум од земјите членки на ЕУ, кои се приклучија во 2004 година - Бугарија, Кипар, Република Чешка, Естонија, Унгарија, Литванија, Полска и Романија - ја искористија можноста да продолжат да доделуваат ограничен број на бесплатни квоти на постојни енергетски капацитети до 2019 година. За возврат, тие ќе инвестираат најмалку колку што изнесува вредноста на бесплатните квоти во модернизација на нивниот енергетски сектор.

Со оглед на значителното оптоварување на производството на енергија во ЕУ ETS, дури и со делумно бесплатно доделување на квоти во осумте земји-членки, во 2013 година ќе се лицитира за над 40% од квотите во системот, а овој процент ќе расте прогресивно во наредните години.

Осумдесет и осум проценти од квотите што ќе се објават за лицитирање се доделени на земјите според нивниот удел во верификувани емисии од инсталации на ЕУ ETS во 2005 година. Десет проценти се доделени на најмалку богати земји членки на ЕУ, како дополнителен извор на приход за да им се помогне да инвестираат во намалување на јаглеродниот интензитет на нивните економии и во приспособување кон климатските промени. Останатите два процента се доделени како 'Кјото бонус' на девет земји членки на ЕУ, кои до 2005 година ги намалиле нивните емисии на стакленички гасови најмалку за 20% од нивоата во нивната базна година или базен период според Кјото. Овие земји се Бугарија, Република Чешка, Естонија, Унгарија, Латвија, Литванија, Полска, Романија и Словачка.

Лицитациите ги одржуваат компании назначени од националните влади, но се отворени за купувачи од сите земји кои учествуваат во ЕУ ETS. Повеќето влади употребуваат заедничка 'платформа' за нивните лицитации, но Германија, Полска и Велика Британија одлучиле да употребуваат сопствени платформи.

Според релевантните прописи на ЕУ, најмалку половина од приходите од лицитациите, и сите приходи остварени од лицитација на квоти од воздухопловниот сектор, треба да се користат за борба против климатските промени во Европа или во други земји. Земјите членки се обврзани да ја известат Комисијата за начинот на кој ги искористуваат нивните приходи. На пример, Германија троши голем дел од нејзините приходи од лицитациите на проекти за климатски промени во земјите во развој и новите економии.

Бесплатно доделување на квоти

Освен во секторот за производство на електрична енергија, премиот кон лицитирање во другите сектори ќе се одвива постепено. Преработувачката индустрија ќе добие 80% од нејзините квоти бесплатно во 2013 година, но овој процент ќе се намалува на годишно ниво, така што ќе достигне 30% во 2020 година. Квотите кои ќе останат недоделени, ќе се распределуваат на лицитација. Во воздухопловниот сектор, за целиот период 2013-2020 година, ќе се лицитира само за 15% од квотите.

Бесплатните квоти што се доделуваат на преработувачката индустрија се распределуваат на компаниите според усогласени правила. Ова обезбедува еднаков третман на инсталациите од одреден тип низ цела ЕУ. Поддршката на овие правила претставува амбициозна одредница за ефикасноста на третманот на емисиите, утврдена во консултација со индустријата. Со наградување на најефикасните инсталации, одредниците ја зајакнуваат мотивираноста на компаниите да ги намалат сопствените емиси.

Инсталациите во секторите и подсекторите за кои се смета дека се изложени на значителен ризик на 'емисии на јаглерод поради превид' (види рамка) добиваат специјален третман за поддршка на нивната конкурентивност. Оние кои го достигнуваат нивото на ефикасно постапување со емисиите согласно утврдените одредници, во принцип, сите квоти кои им се потребни ги добиваат бесплатно, базирано на нивните историски емисии, за целиот период 2013-2020. Инсталациите кои не ги достигнуваат одредниците добиваат пропорционално понизок процент на доделени бесплатни квоти споредено со нивните емисии, и затоа мора да ги намалат нивните емисии и/или да купат повеќе квоти.

Во секторите за кои не се смета дека се со значителен ризик на 'емисии на јаглерод поради превид', инсталациите кои го постигнуваат нивото на нивните одредници, во принцип, добиваат бесплатно 80% од квотите кои им се потребни во 2013 година. Овој процент се намалува на годишно ниво, за да достигне 30% во 2020 година. Повторно, инсталациите кои не ги достигнуваат одредниците добиваат пропорционално понизок процент на доделени квоти од тие кои ги достигнуваат истите.

Спречување на 'емисии на јаглерод поради превид'

'Емисии на јаглерод поради превид' е термин кој се употребува да се објасни ситуацијата која може да се појави ако, поради трошоци поврзани со политиките за климата, компаниите го префрлиле производството во други земји, кои имаат послаби ограничувања за емисиите на стакленички гасови. Ова може да доведе до зголемување на нивните вкупни емисии. Ризикот од емисии на јаглерод поради превид може да биде повисок во одредени енергетско интензивни индустрии.

Секторите и потсекторите за кои се смета дека се изложени на значителен ризик на емисии на јаглерод поради превид се наведени во официјална листа. Таа се воспоставува за пет години, врз основа на јасно дефинирани критериуми и по опсежни консултации со чинителите. Првата листа на јаглеродни емисии поради превид се однесува на бесплатното доделување на квоти за 2013 и 2014 година. Листата е базирана на договорени критериуми и содржи 170 сектори и подсектори и опфаќа мошне голем удел на индустриски емисии.

Обезбедување на усогласеност

Компаниите се должни да вршат мониторинг на своите емисии и податоците да ги доставуваат до EU ETS за секоја календарска година, а нивните извештаи за емисиите да бидат ревидирани од акредитиран верификатор. Тие мора да предадат доволно квоти да ги покријат нивните вкупни емисии до 30 април следната година. Потоа, овие квоти се откажуваат и не можат повторно да се употребуваат.

Една компанија ќе биде казнета доколку не предаде доволно квоти со кои ќе се покријат нивните емисии. Таа мора да купи квоти за да го надомести недостатокот, во неа се покажува со прст за да се засрами, со објавување на нејзиното име, а мора да плати и парична казна за секој испуштен тон стакленички гас над дозволената граница. Паричната казна во 2013 година изнесува 100€ за тон CO₂ (или еквивалентна количина на N₂O или PFCs). Казната годишно се зголемува во согласност со годишното ниво на инфлација во Еврозоната (група на земји на ЕУ кои го користат еврото како валута).

Точното книговодство на сите издадени квоти се обезбедува со единствен регистар на ЕУ, со силни безбедносни мерки. Регистарот води евиденција за сопственоста на квотите во електронските сметки, на ист начин како што банката има евиденција за нејзините клиенти и нивните пари.

EU ETS: Развој во фази

2005-2007: Прв период на тргување, употребен за 'учење преку работа'. EU ETS успешно се воспостави како светски најголем пазар на јаглерод. Сепак, бројот на квоти, базиран на проценетите потреби, се покажа како претеран; како последица на тоа, цената на квотите во првиот период паѓа на нула во 2007 година.

2008-2012: Втор период на тргување. Се придружуваат Исланд, Норвешка и Линхтенштајн (01.01.2008). Бројот на квоти е редуциран за 6,5% за периодот, но падот на економијата ги намалува емисиите, а со тоа и побарувачката уште повеќе. Ова доведе до вишок на неискористени квоти и кредити, кој се одразува на цената на јаглеродот. Во системот се вклучува воздухопловството (01.01.2012).

2013-2020: Трет период на тргување. Се ефектуираат големи реформи (01.01.2013). Најголемите промени се воведување на ограничување за емисии на ниво на ЕУ (намалено за 1,74% секоја година) и постапно преминување кон лицитација на квоти наместо доделување на бесплатните квоти. Хрватска влегува во ЕТС (01.01.2013).

2021-2028: Четврт период на тргување

Промовирање на инвестиции со ниски емисии на јаглерод во Европа

Со ограничување на вкупните емисии на стакленички гасови од главните економски сектори, EU ETS креира мотивација за компаниите да инвестираат во технологии со кои се намалуваат емисиите. Пазарната цена на квотите - 'јаглеродна цена' – ја зголемува мотивацијата паралелно со порастот.

Покрај тоа, приходите од продажбата на 300 милиони квоти - 5% од вкупниот број на достапни квоти за периодот 2013-2020 - се користат за кофинансирање на изградба и работа на големи демонстрациски проекти во две области на технологијата со ниско ниво на јаглеродни емисии: зафаќање и складирање на јаглерод, и иновативни технологии за обновливи извори на енергија. Оваа финансиска програма е позната како NER300.

Како е воспоставен EU ETS

Директивата за трговија со емисии е усвоена од Европскиот парламент и Советот (вклучувајќи ги земјите членки) во 2003 година; значително ревидиран во 2009 година, со цел да се зајакне EU ETS од 2013 година.

Прописите потребни да се имплементираат посебни аспекти на директивата (пр.: емисии на јаглерод поради превид, лицитација, меѓународни кредити) беа усвоени од Европската комисија, по одобрувањето од Комитетот за климатски промени на ЕУ (составен од експерти од земјите членки) и консултација со Европскиот парламент.

Пробив на чисти инвестиции во земјите во развој

Квотите се главна валута на EU ETS, а компаниите можат да користат и кредити генерирани од одредени типови на проекти за заштеда на емисии ширум светот, за да покријат дел од нивните емисии. Овие проекти мора да бидат признати согласно Механизмот за чист развој на Протоколот од Кјото или Механизмот за зедничка имплементација, по потврдено остварување на реални и вистински дополнителни намалувања на емисии. Може да се прифаќаат и кредити од нови пазарни механизми, штом ќе станат достапни.

Дозволувајќи им на компаниите да купуваат меѓународни кредити, EU ETS насочуваат значителни износи на инвестиции и чисти технологии, со цел да се промовира развој кој претпоставува ниски емисии на јаглерод, во земјите во развој и економиите во транзиција.

Општо земено, меѓународните кредити може да се употребат за покривање на емисии од околу 1,6 милијарди тони на CO₂ (или еквивалентна количина на N₂O или PFCs) помеѓу 2008 и 2020 година. Ова претставува половина од намалувањето на емисиите што ќе се постигне во рамките на EU ETS во тој период. Преку 1 милијарда кредити се веќе употребени до крајот на 2012 година. Се прифаќаат кредити од сите типови на проекти, освен од проекти за нуклеарна енергија и активности на пошумување и проекти кои вклучуваат уништување на индустриски гасови.

Градење на меѓународен јаглероден пазар

Европската комисија го гледа EU ETS како важен градежен блок за развивање на меѓународна мрежа од системи за тргување со емисии. Се очекува меѓународниот јаглероден пазар да се развива со поврзување на компатибилни домашни системи за 'ограничување и тргување', почнувајќи одоздола, па нагоре. Во Австралија, Јапонија, Нов Зеланд, Швајцарија и САД веќе функционираат национални или регионални системи, и такви се планирани и во Канада, Кина и Јужна Кореа.

Поврзувањето на EU ETS со други големи ситеми за тргување со емисии обезбедува неколку потенцијални придобивки, вклучувајќи ги: намалувањето на цената на намалување на емисиите, зголемување на пазарната ликвидност, стабилизација на цената на јаглеродот, воедначување на меѓународното поле на игра и поддршка на глобалната соработка за климатските промени.

Во еден голем чекор кон прво целосно меѓународно поврзување на системите за тргување со емисии, Европската комисија и Австралија се согласија дека EU ETS и Австралиската шема за трговија со емисии треба да бидат целосно поврзани до средината на 2018 година, со прелиминарно поврзување од 1 јули 2015 година. Ова значи дека австралиските компании ќе можат да ги користат европските квоти за да им помогнат да ги покријат сопствените емисии согласно Австралиската шема. Исто така, има преговори со Швајцарија за поврзување на EU ETS со Швајцарскиот ETS.

Структурни реформи

Сепак, EU ETS исто така се соочува со предизвик во форма на растечки вишок на квоти, главно поради поголеми намалувања на емисиите од очекувани од 2008 година, поради економската криза. Во краткорочни рамки, овој вишок претставува ризик од поткопување на уредното функционирање на јаглеродниот пазар; на долг рок, истиот може да влијае на способноста на EU ETS рентабилно да исполни повеќе цели за намалување на емисиите.

Поради тоа, Комисијата презеде иницијатива, како непосредна мерка, да го одложи лицитирањето на одредени квоти, а истовремено поведе расправа за мерки за структурна реформа кои можат да обезбедат одржливо решение за вишокот на долг рок.

Како и каде се одвива тргувањето

Секој со сметка во регистарот на ЕУ може да купува и да продава квоти, без разлика дали е компанија опфатена со EU ETS или не. Тргувањето може да се одвива директно меѓу купувачи и продавачи, преку неколку организирани размени или низ многу посредници активни на јаглеродниот пазар.

Цената на квотите се одредува од понудата и побарувачката. Се тргува со околу 40 милиони квоти на ден. Во 2012 година, се тргуваше со 7,9 милијарди квоти со вкупна вредност од 56 милијарди евра. (Види график)

(Обем на тргување на емисијски квоти во ЕУ (во милиони тони))

(Лицитации, Размена)